

Restanten van de Peel-Raamstelling in Weert

door Piet J.G.A. Hermans.

Inleiding

Op 3 juni 1910 sprak de geachte afgevaardigde van Weert, Victor de Stuers, in de Tweede Kamer, naar aanleiding van de voorgenomen sloop van het "Arsenaal" aan het Waterlooplein te Amsterdam, de volgende woorden: "Het is alsof men zeide, dat men zijn vader en moeder wel mag vermoorden, als men er maar een fotografie van heeft laten maken.....".

Als kamerlid en hoog rijks-ambtenaar was de Stuers een krachtig pleitbezorger van monumentenzorg en deze uitspraak typeert de heftigheid waarmee hij zijn strijd voerde. Dankzij zijn inzet is er veel wetgeving tot stand gekomen en deed een mentaliteitsverandering langzaam zijn intrede. De kerngedachte daarbij is dat de geschiedenis van een streek of volk niet alleen is vastgelegd in documenten en voorwerpen, die zich in archieven of musea bevinden, maar ook tot uitdrukking komt in de bouwwerken die in een bepaalde tijd tot stand zijn gebracht. Waar het aanvankelijk alleen ging om zaken die van nationaal belang waren en dus rijks-bescherming genoten is de ontwikkeling nu zover dat de bescherming gekoppeld is aan de drie bestuurlijke niveaus: landelijk, provinciaal en gemeentelijk. Bij de gemeente rust hierdoor een belangrijke verantwoordelijkheid aangezien hier initiatieven genomen dienen te worden om bescherming op èèn van de genoemde niveaus mogelijk te maken. Bij de beoordeling van de monumentaliteit van bouwwerken spelen vaak architectonische en kunsthistorische criteria een belangrijke rol en wordt minder gekeken naar het belang van het bouwwerk voor de geschiedenis in algemene zin. Verder wordt het belang van historische continuïteit vaak niet voldoende onderkend en wordt onderschat welke betekenis bepaalde bouwwerken kunnen hebben voor toekomstige generaties.

Dit artikel is een pleidooi om maatregelen te treffen voor bescherming van de restanten van de Peel- Raamstelling binnen de gemeente Weert zodat deze voor de komende generaties behouden blijven.

Verdedigingswerken

De voornaamste overblijfselen van de Peel-Raamstelling zijn kazematten die deel hebben uitgemaakt van de stelling, die werd aangelegd in 1939-1940.

In Weert zijn slechts in beperkte mate resten van verdedigingswerken uit vroegere tijden aanwezig. In de middeleeuwen waren de bevolkingsconcentraties sterk op zichzelf aangewezen bij de verdediging van hun eigendommem tegen rondtrekkende bendes. Hoeven werden versterkt of er werd een veilige uitwijkmogelijkheid gemaakt in de nabije omgeving. Hieruit komen de schansen voort, die vaak alleen nog te herkennen zijn aan een verhoging in het landschap en aan resten van de omringende gracht. Als voorbeeld hiervan kan de schans op Boshoven dienen met daarop de St. Odakapel.

In de periode daarna werd de verdediging op stedelijk niveau aangepakt. Het kasteel op de Biest werd gebouwd, de stad werd omringd door grachten en muren, die voorzien waren van bastions en poorten. Behalve enkele resten van het kasteel, dat zwaar gehavend werd in 1702, is hiervan niets behouden. De grachten werden in 1934 definitief gedempt toen de singels werden aangelegd. De plaatsen van de vroegere poorten zijn gemarkeerd door een vijftal kanonnen die in het begin van de jaren zeventig van deze eeuw geplaatst zijn.

Als een van de weinige landen in Europa was Nederland buiten de eerste wereldoorlog gebleven en de voorstanders van de neutraliteitspolitiek hadden daarmee gelijk gekregen. De zich ontwikkelende politieke situatie in de jaren dertig was echter aanleiding

tot een herbezinning op het Nederlandse defensieconcept; het werd duidelijk dat niet alleen de uitrusting van het leger in kwalitatief en kwantitatief opzicht verbetering behoeft, maar dat ook de aard van de verdedigingswerken en de plaatsen waar ze zouden worden ingericht opnieuw dienden te worden vastgesteld. Het in 1936 door het kabinet Colijn ingestelde "Defensie-fonds" gaf de Chef van de Generale Staf luitenant-generaal Reijnders de mogelijkheid plannen in die richting in uitvoering te nemen.

Volgens de principes van de neutraliteitspolitiek konden de inspanningen zich niet uitsluitend op de oostgrens richten: het was voor de legerleiding duidelijk dat de dreiging uit die richting zou komen. Hoewel ook de kustverdediging ter hand werd genomen waren de voornaamste inspanningen naar het oosten gericht. De kern van de verdediging zou gevoerd gaan worden in de oude "Vesting Holland", een naam die stond voor het gebied rond de grote steden in het westen van het land: het bestuurlijke en economische hart van Nederland. Aangezien men rekende op geallieerde steun bij een eventuele inval werd al snel duidelijk dat de Vesting Holland te weinig ruimte zou bieden voor de Nederlandse troepen en hun bondgenoten. Daarom werd gekozen voor een uitbreiding van het te verdedigen terrein met het gebied gelegen ten westen van de rivieren de Maas en de IJssel. Hierdoor zouden de geallieerde troepen meer tijd krijgen om vanuit België, Frankrijk en Engeland, te hulp te komen.

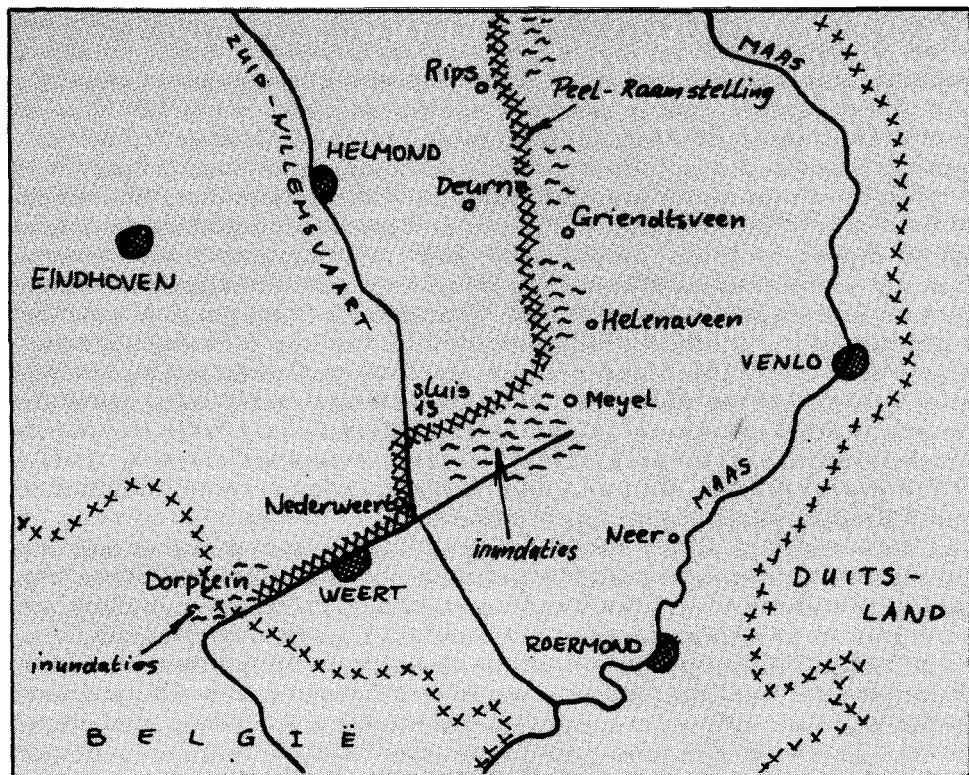
Het Maas-IJselfront, dat liep van Maastricht tot Kampen, werd gezien als een eerste opvangslijn. De rivieren vormden zelf al een hindernis en door het vernielen van bruggen en het inrichten van opstellingen met anti-tankgeschut dacht men een verrassingsaanval uit het oosten in eerste instantie tijdelijk te kunnen opvangen. Om daarna de Vesting Holland optimaal in staat van verdediging te kunnen brengen werd ten westen van het Maas-IJselfront een tweede verdedigingslijn ingericht, waar men hardnekkiger weerstand zou kunnen bieden. Deze functie zou boven de grote rivieren vervuld gaan worden door de aangepaste oude Grebbe-lijn, die tussen Spakenburg en Rhenen lag. Vanuit de Betuwe werd vanaf 1938 via de Maas-Waalstelling begonnen met de Peel-Raamstelling, die vanaf Grave, langs Deurne, Nederweert en Weert zou moeten aansluiten bij de Belgische linies in het noorden van Belgisch-Limburg.

De Peel-Raamstelling

Door de eeuwen heen had de Peel al bewezen een natuurlijke barriere van formaat te zijn. Hoewel door afgravingen, aanleg van wegen en ontginningen het gebied wat beter toegankelijk was geworden, kon door het opvoeren van de waterstand en het aanleggen van versperringen toch op vrij gemakkelijke wijze een goed te verdedigen lijn met voldoende diepte worden ingericht. Slechts een klein gedeelte van het gebied ten noorden en zuiden van Mill bestond uit hogere zandgronden die niet geïndeerd konden worden. Hier werd in 1939 een toevoer- en afwateringskanaal gegraven, dat tevens dienst kon doen als anti-tank gracht en daarom al snel de naam Defensiekanaal kreeg. Naar het noorden toe liep de stelling tot de Maas bij Ravenstein langs het riviertje de Raam. In het zuiden liep de stelling vanaf sluis 13 ten noorden van Nederweert langs de Zuid-Willemsvaart tot aan de Belgische grens bij Lozen.

Bij Nederweert was in 1936 al een vijftal betonkazematten gebouwd bij het strategisch belangrijke wegen- en kanalenkruispunt. Dat gebeurde in het kader van het beveiligen van mobilisatie en concentratie activiteiten. In maart 1938 werd Weert garnizoensstad voor het 4e Grensbataljon, dat tot taak kreeg in vredetijd de landsgrenzen in het "vak Weert" permanent te bewaken.

De voorbereiding en uitvoering van de kazemattenbouw kwam eerst goed op gang toen in 1939 voor defensie ruimere fondsen ter beschikking kwamen. Bij de Dienst der Genie werd het Bureau Stellingenbouw in het leven geroepen, dat in korte tijd een werkorganisatie opzette, die in het najaar 1939 begon met de bouw van mitrailleurkaze-

De Peel-Raamstelling nabij Weert.

matten in het noordelijke gedeelte van de Peel-Raamstelling van Grave tot Meyl. Inmiddels waren aan het "vak Weert", dat met een lengte van 19 km liep van Dorplein tot sluis 13, in april 1939 twee bataljons toegevoegd, zodat de stelling hier door drie bataljons werd verdedigd. Aanvankelijk bouwden zij veldstellingen van hout en zand; in het voorjaar van 1940 werd begonnen met de bouw van betonkazematten en gemetselde bunkers, waarbij de rond Weert gelegerde troepen zelf werden ingezet met ondersteuning van plaatselijke aannemers. Men werd geconfronteerd met het probleem dat de bebouwing van de stad doorliep tot tegen het kanaal aan, zodat de eventuele vijand ongezien kon naderen. Om hier meer diepte in de verdediging te kunnen maken werd ook op Hushoven (huidige Maassenweg) een aantal kazematten gebouwd. Ook werden maatregelen genomen om inundaties uit te kunnen voeren langs de Noordervaart tussen Nederweert en Meyl en lang de Zuid-Willemsvaart bij Dorplein. Door aanleg van de Defensiedijk werd daar een reservoir van 550 ha gevormd dat van water werd voorzien uit de Zuid-Willemsvaart door een betonnen duiker onder de kanaaldijk door. Het ontbreken van een aansluiting op de Belgische linies vormde hier een probleem. Aan Belgische zijde schatte men de kwaliteiten van de Peel-Raamstelling niet hoog in. Om te voorkomen dat hun noordgrens ongedekt was, gaven de Belgen het Albertkanaal een zware bezetting en lieten ze de Zuid-Willemsvaart buiten beschouwing. Nadat op 5 februari 1940 Luitenant-generaal Reijnders als Chef van de Generale Staf was vervangen door Generaal Winkelman, werd de strategie van het veldleger aangepast en kreeg de Peel-Raamstelling een minder belangrijke rol toebedeeld. Winkelman achtte een duurzame verdediging van de stelling niet mogelijk; de

Kazemat bij Sluis 16.

Peel-Raamstelling zou de opmars van de vijand slechts moeten vertragen, zodat het daarachter liggende Derde Legerkorps zich zou kunnen terugtrekken op de Vesting Holland. Van februari tot april zijn via de Belgische Militaire Attaché in Den Haag en de Nederlandse Militaire Attaché in Brussel pogingen gedaan om de Belgen er toe te brengen hun linkervleugel te laten aansluiten op de Peel-Raamstelling. Van Nederlandse zijde werd onder andere aangeboden extra troepen ter grootte van een legerkorps in de stelling te brengen als de Belgische verdediging daarop zou aansluiten. De Belgische Generaal van Overstraeten werd in dat kader begin mei uitgenodigd een bezoek te brengen aan de Peel-Raamstelling bij Weert. Door het uitbreken van de oorlog op 10 mei heeft dit bezoek echter niet meer plaatsgevonden.

In 1990 gesloopte kazemat hoek Kempenweg/Trancheeweg.

Kazemat langs Noordkade.

Kazemat achter woning Noordkade 21.

De val van de Peel-Raamstelling

Om een snelle opmars mogelijk te maken zetten de Duitsers speciale eenheden in die tot taak hadden belangrijke bruggen onbeschadigd in handen te krijgen. Op de meeste plaatsen konden de Nederlandse troepen de geplaatste springladingen tijdig tot ontploffing brengen. Bij de spoorbrug in Gennep lukte dit niet en daardoor kon een gepantserde Duitse trein met daarin een infanterie bataljon bij Mill in de ochtend van 10 mei doordringen tot achter de Peel-Raamstelling. Pogingen het gat te dichten mislukten, ondanks de hevige strijd die er werd geleverd. Door de gevaarlijke situatie die ontstond voor de andere onderdelen besloot de legerleiding dit gedeelte van de Peel-Raamstelling al op de eerste oorlogsdag als verloren te beschouwen en vanaf twaalf uur 's nachts trokken de troepen daar terug tot achter de Zuid-Willemsvaart.

In het "vak Weert" trad de Duitse 30e divisie op. Door tijdverlies bij het oversteken van de Maas tussen Steijl en Neer en van het Kanaal Wessem-Nederweert bij de Mildert, werd er op 10 mei geen aanval meer ingezet op de Peel-Raamstelling, maar werden er slechts verkenningen uitgevoerd richting Zuid-Willemsvaart. De frontale aanval was gepland op 11 mei, maar rond de middag kwam het verrassende bericht van de divisievoorhoede, die via Tungalroy en Altweeterheide was opgerukt richting België, dat men de brug over de Zuid-Willemsvaart bij Lozen onverdedigd had aangetroffen en in bezit genomen. Men zag nu af van een frontale aanval op de stelling bij Weert, maar koos voor het uitvoeren van een omvattende manoeuvre, waarbij de stelling in de rug zou worden aangevallen.

De in de stelling gelegerde Nederlandse troepen hadden inmiddels het bevel gekregen zich terug te trekken achter het Wilhelminakanaal bij Oirschot, maar men achtte het beter om hiermee te wachten tot het donker werd. Doordat de verbindingen door de Duitsers werden verbroken ontstond er een ongeorganiseerde terugtocht, richting Maarheeze en Leende, maar bleef er ook een bataljon bij Nederweert in uitzichtsloze positie achter. Hoewel dit bataljon zich pas op 12 mei aan de Duitsers overgaf, hadden dezen in de avond van 11 mei de weerstand bij Weert definitief gebroken en was de Peel-Raamstelling hen hier nagenoeg onbeschadigd in handen gevallen.

De restanten.

Uit een in november 1945 door de gemeente Weert gemaakte inventarisatie ten behoeve van de inspecteur der Genie blijkt dat op dat moment binnen de grenzen van Weert nog 60 permanente defensieve werken aanwezig waren. Het betrof 39 betonkazematten, 15 gemetselde bunkers, 5 betonblok-wegversperringen en 1 duiker met aansluitingen. In de loop van de jaren zijn om uiteenlopende redenen zoveel van deze restanten gesloopt, dat nu nog, naast de duiker en de defensiedijk, 14 kazematten over zijn gebleven. In tegenstelling tot de vaak zwaar beschadigde overblijfselen in het noordelijk gedeelte bij Mill, genieten deze restanten geen enkele wettelijke bescherming.

Artikel "De Limburger" 10-11-1973.

Gelukkig is het nog niet zover als een artikeltje in het dagblad "De Limburger" op 10 november 1973 onder de kop "Laatste kazemat Weert verdwijnt" zou kunnen doen vermoeden. Als er echter niet snel iets gebeurt aan beschermende maatregelen zouden deze getuigen van de tweede wereldoorlog in Weert inderdaad definitief kunnen verdwijnen. In eerste instantie zou een grondige inventarisatie plaats dienen te vinden en in overleg met de VVV zou gezien kunnen worden op welke wijze deze restanten van de Peel-Raamstelling voor een breed publiek ontsloten zouden kunnen worden. Waarschijnlijk is dit tot nu toe nog niet gebeurd omdat nog te veel mensen de mening zijn toegedaan dat voor monumenten geldt dat ze "oud en mooi" moeten zijn.

Literatuur:

- AMERSFOORT, H en P.H. KAMPHUIS. Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied. 's-Gravenhage, 1990.
- BRONGERS, E.H. Opmars naar Rotterdam. Baarn, 1983. 3 dln.
- JASPERS, H. Nog zichtbare herinneringen aan de Tweede Wereld oorlog, in: AA-Kroniek, nr.3, september 1990, 209-228.
- KORNAAT, K. Van inval tot capitulatie. De meidagen van 1940. Amsterdam, 1990.
- NIERSTRASZ, V.E. De Franse en Belgische operatieplannen van 1939 en 1940 in verband met de Nederlandse verdediging van de zuidelijke provincies en de opmars van het Franse VIIe leger naar Noord-Brabant en Zeeland in mei 1940, in : Orgaan van de vereniging ter beoefening van de krijgswetenschap, 4e aflevering (1949-1950) 117-149.
- ROLF, R. Bunkers in Nederland. Den Helder, 1982.
- SNEEP, J. De Maaslinie en de Peel-raamstelling in mei 1940, in: Genie, 5 (1990) 8-14.
- TILLEMA, J.A.C. Victor de Stuers ideeën van een individualist. Assen, 1982.
- GEMEENTE ARCHIEF WEERT :
NAW-na 1920, inv. nr. 3330, defensieve werken.
- Laatste kazemat verdwijnt, in: De Limburger, 10 november 1973.

